

Віта Саранин

ГЕНІЙ МІСТА

110-річчя відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві

Genius loci: так давні римляни іменували духа-покровителя дому чи ландшафту. Так називають і людину, котра оберігає неповторну атмосферу місця, своєю особою «пов'язує інтелектуальні, духовні, емоційні явища з матеріальним середовищем» [1, с. 6]. Якби Петро Вайль мандрував Полтавою, шукаючи загадкові, але беззаперечні «лінії перетину» часопростору міста та його культуртрегера й охоронця, то провідником-генієм був би Іван Котляревський. Він увесь вік прожив тут. Щось таки було в тому малому місті на перехресті шляхів і епох, бо звідси поет ішов у світи і завжди сюди повертався. Мабуть, не тільки домашні клопоти, але й духовна єдність із місцем змушували його констатувати: «никакой службы несть вне Полтавы не могу» [4, с. 31].

Тут Котляревський написав «Енеїду», котра постала закономірним підсумком майже тисячолітнього розвою українського письменства і водночас – відкриттям нової епохи національної культури, поєднуючи в собі класичність і модерність, книжність і народність, сучасність і позачасовість. Поема ознаменувала собою початок нашої власне художньої літератури, відкриваючи рух до світоглядної й естетичної суверенності митця. Уперше – від 1798 року – послідовно й цілеспрямовано проста народна мова стала способом мистецького мислення і засобом творення літературного тексту. Більше того, це була перша спроба пошуків національної культурної ідентичності в «іменні, мові, вірі, виді», тобто в словесному увиразненні самотності культурного й суспільного буття.

Тут з'явилася «праматір українського те-

атру» – «Наталка Полтавка», яка ствердила національний ідеал національним словом: «*Де згода в сімействі, / Де мир і тишина, / Щасливі там люди, / Блаженна сторона*». Та й сам полтавський театр, до якого доклав і таланту, і розуму, і рук директор Котляревський, став і національною культурною опозицією традиційним імперським уявленням про українськість, і просвітницьким коном, який мав пробуджувати глибокі почуття, прищеплювати глядачам шляхетний і тонкий смак до прекрасного, розвивати здатність до співпереживання, врешті – просвіщати і виховувати.

Для полтавців і неполтавців він був «істинним співгромадянином», моральним авторитетом, котрий власним життям давав взірці добротворення і служіння людям, чесно й ревно виконуючи обов'язки наглядача в Будинку виховання дітей бідних дворян і попечителя бо-

Портрет І. П. Котляревського

гоугодних закладів, гуртуючи козацький полк у Горошиному, перекладаючи «Розмисли на євангеліє від Луки...» чи витійствуючи в «Любові до істини»...

Письменник видавався людям ХІХ століття і зниклою натурою (знавець-бо старосвітських звичаїв, козацької минувшини, народного слова), і предтечею. Мовимо про хрестоматійний вірш «На вічну пам'ять Котляревському», де молодий поет, майбутній Кобзар, відгукнувшись на смерть великого полтавця, назвав творця «Енеїди» *батьком*, якому «панувати» в українському світі, «поки живуть люде». І хоч Шевченкове ставлення до творчої постаті попередника (зачинателя нової української літератури) не завжди було однозначним, із суто життєвої точки зору визнаймо: «діти»

*Відкриття пам'ятника І. П. Котляревському,
фото М. Фріденталя*

завжди вступають у полеміку з «батьками», однак залишаються носіями й ретрансляторами їхньої генетичної інформації, спадкоємцями культурної традиції свого роду, народу, нації. Починаючись із дотепного жарту, сміховини, словесної іграшки – школярського травестування класичного тексту, наша «Енеїда» стала й «енциклопедією» народного життя, і літописом українських «трудів і днів», і пересторогою сучасникам і нащадкам, аби не «жили в світі необачно», аби пам'ятали, хто вони і куди йдуть.

Тож напередодні 1898 року – «великих роковин» «Енеїди», з якої почався відлік нової української літератури, а за своєю суттю – «столітніх відродін української народності» (Іван Франко), серед інтелігенції визріла думка про відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві. Збирали кошти «миром-громадою», всією Україною, надаючи цій справі непересічного значення – як акції національного культурного самоствердження. Симптоматичними в цьому сенсі видаються слова Миколи Дмитрієва, котрий тоді зазначав у «Рідному Краї»: «...минуло ціле століття існування малоросійської літератури, і на всьому широкому просторі, де розкинулося 23 мільйони малоросійського населення, ні один письменник не був пошанований таким звичним, *всесвітньо прийнятим способом* (курсив наш. – В. С.) – постановою пам'ятника» (цит. за [3, с. 147]). У благодійному збиранні коштів узяло участь понад 7000 тисяч осіб. Скульптор Леонід Позен безкоштовно виконав проект пам'ятника, а також моделі бюста і горельєфів на сюжеті «Енеїди», «Наталки Полтавки» і «Москаля-чарівника». Проект п'єдесталу безкоштовно розробив архітектор Олександр Ширшов, а Павло Певний

максимально знизив гонорар за його виготовлення. Утім, до дня відкриття монумента Полтава йшла довго: то петербурзьке начальство взагалі не рекомендувало міській думі його споруджувати, позаяк «пам'ять про Котляревського дорога лише небагатьом ревнителю малоросійського нарiччя, яке досі не має літератури, бо не можна ж надавати серйозного значення тоненькій книжечці не в міру прославлених віршів Т. Г. Шевченка чи декількох оповідань Марка Вовчка» (цит. за [3, с. 148]), то не схвалювало обране для цього місце – Петровську площу, на якій би личило стояти пам'ятнику

Петрові I чи хоча б Гоголю, то губернатор уважав небажаним карбувати на постаменті напис українською мовою...

І лише 12 вересня (30 серпня за ст. ст.) 1903 року Полтава «одкривала пам'ятник <...> найславнішому з своїх синів» та згуртувала «нечисленну українську інтелігенцію», котра «з усіх кутків України зібралася віддати пошану духовному своєму отцеві, тому першому, хто вивів українське слово „з-під курної стріхи на широку арену словесності”» [2, с. 290]. Тоді в місто прибули Леся Українка, Олена Пчілка, Василь Стефаник, Михайло Коцюбинський,

Відкриття пам'ятника І. П. Котляревському

Михайло Старицький, Володимир Самійленко, Гнат Хоткевич, Хрестя Алчевська, Сергій Єфремов, Микола Лисенко з хором, театр Марка Кропивницького. У будинку Полтавського губерн-

Українська інтелігенція на відкритті пам'ятника І. П. Котляревському, Полтава, 1903

ського земства розгорнулася виставка понад 300 робіт 32 українських художників, з-поміж яких Опанас Сластіон, Сергій Васильківський, Василь Волков, Порфи́рій Мартинович, Григорій Мясоедов, Фотій Красицький, Михайло

Малюнки до «Енеїди» Порфи́рія Мартиновича

Беркос, Василь Кричевський, Микола Пимоненко, Григорій Цисс. Із приватних збірок були представлені картини Володимира Боровиковського, Тараса Шевченка, Миколи Ярошенка та ін. Експозиціонувалися також ілюстрації Порфи́рія Мартиновича до «Енеїди». Ті, кого нині називаємо «театром корифеїв», – Іван Карпенко-Карий, Марко Кропивницький, Микола Садовський, Любов Ліницька, тоді грали на полтавській сцені «Наталку Полтавку». Щоправда, святкова атмосфера була зруйнована тим, що міський голова Віктор Трегубов на врочистому зібранні заборонив виголошувати промови українською мовою. Обурені люди на знак протесту покинули залу. Навіть ті, хто підготував виступ російською.

Так укотре Іван Котляревський об'єднував українство словом, пробуджував національну

гідність і самоповагу.

Письменник належить «людству і епохам», проте від 1903 року і дотепер він, як геній місця, збирає українство на своїй «батьківщині душі».

Тут його по-доброму багато – могила, пам'ятник, літературно-меморіальний музей і садиба, вулиця, ліцей, бібліотека, кінотеатр його імені. Тут він дуже природний і свій – у значенні «невіддільний від нас». Тому відзначення 110-річчя відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві було насиченим подіями, які тривали цілу осінь.

29 серпня у великій виставковій залі Полтавського художнього музею (Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка відкрилася III Всеукраїнська художня виставка із промовистою назвою «Поки сонце з неба сяє, тебе не забудуть...». Власне, йдеться про традицію, започатковану 1903 року.

Захід до відкриття пам'ятника Іванові Котляревському Опанас Сластіон назвав «Першою українською художньою виставкою». Другою стала всеукраїнська виставка «Вік», присвячена століттю цієї події. На третій було представлено 111 творів 80 митців, з-поміж яких відомі художники Феодосій Гуменюк, Володимир Колесников, Віктор Брикулець, Едуард Бельський, а також живописці, графіки, майстри декоратив-

Видатні діячі української культури, які взяли участь у відкритті пам'ятника І. П. Котляревському.

Нижній ряд (зліва направо): М. Коцюбинський, Леся Українка, Г. Хоткевич; верхній ряд: В. Стефаник, Олена Пчілка, М. Старицький, В. Самійленко, 1903

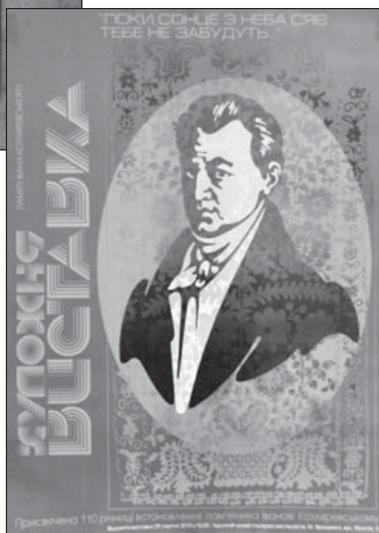
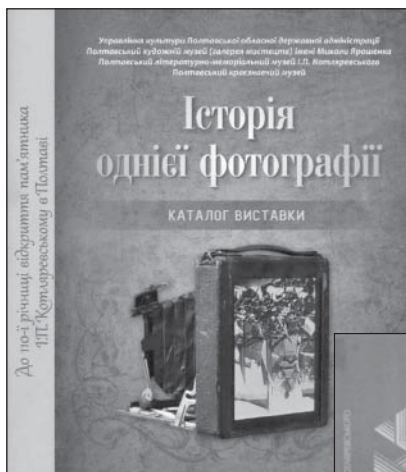
ного мистецтва з Києва, Полтави, Сум, Одеси, Севастополя, Луганська, Донецька, Миргорода, Кременчука. Учасників виставки привітали заступник голови Полтавської обласної ради Володимир Онищенко, ректор Полтавського національного педагогічного університету Микола Степаненко, перший заступник голови Національної спілки художників України Костянтин Чернявський, голова Полтавської обласної організації Національної спілки художників України Юрій Самойленко. На святі виступив народний оркестр «Мамай» Полтавської обласної філармонії (керівник Микола Жорновий).

Ювілею пам'ятника Іванові Котляревському була приурочена й ретроспективна виставка «Історія однієї фотографії» в Полтавському краєзнавчому музеї, яка діяла з 30 липня по 10 жовтня. Її тематичним стрижнем стала світлина полтавського фотохудожника Михайла Фрідентеля з фіксацією

відкриття пам'ятника 12 вересня (30 серпня за ст. ст.) 1903 року. Саме вона об'єднала рідкісні музейні експонати з фондів колекцій трьох провідних музеїв міста – Полтавського краєзнавчого, Полтавського художнього (Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка та Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського. Експозицію виставки склали твори художників – організаторів і учасників I Всеукраїнської виставки з нагоди зна-

менної події Іллі Галкіна, Володимира Казанцева, Івана Цисса, Василя Волкова, Григорія Мясоедова, Івана Мясоедова, скульптурні роботи автора бронзового погруддя письменника і барельєфів його на пам'ятнику Леоніда Позена («Старець», «Український селянин»). Атмосферу тієї доби відтворювали старовинні поштові листівки, газета «Полтавський вестник» від 31 серпня 1903 року з матеріалом про визначну подію,

предмети побуту, як-от різьблені меблі, виготовлені в земських майстернях, посуд, зокрема декоративні вази, тарелі, чарки, підсвічники,

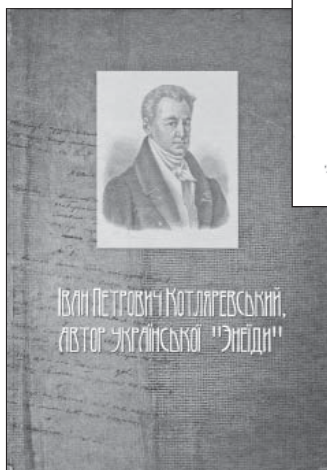
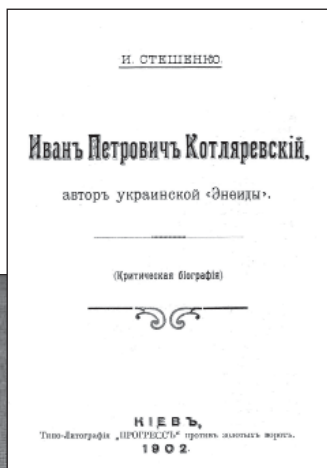
Учасники урочистої ходи до пам'ятника І. П. Котляревському, 30 серпня 2013 р.

гасова лампа, настільний годинник, чайний посуд, деталі одягу (хустки, краватки, спідниця, кофта) тощо. Краєзнавчий музей представив комплекс предметів, пов'язаний із діяльністю

полтавських фотохудожників Михайла Фриденталя і Йосипа Хмелевського – світлини («Полтавські загальноосвітні вчительські курси», 1911 р., «Полтавське духовне училище», 1915 р.) і спорядження фотомайстра. Художнім вивершенням експозиції стала музейна інсталяція «Куточок полтавського фотоательє початку ХХ століття». У межах виставки працював ретровідеосалон, у якому демонструвалися фільми полтавських авторів Людмили Нестулі та Алли Гусак. «Виставка однієї фотографії» користалася неабиякою популярністю: протягом двох із половиною місяців її відвідало понад 2000 осіб. Тож пошуки полтавськими музейниками нових форм виставкової роботи виявилися успішними і перспективними.

30 серпня на могилі Івана Котляревського архієпископ Полтавський і Кременчуцький Федір відслужив літію на вічну пам'ять письменника. Учасники врочистої ходи – полтавська інтелігенція й духовенство

– поклали квіти до місця упокоєння великого земляка та до його пам'ятника.

Того ж дня у виставковій залі Духовно-культурного центру імені

преподобного Паїсія Величковського Свято-Успенського кафедрального собору відкрилася виставка «Іван Петрович Котляревський. Сторінки історії», на якій було представлено фотоматеріали, документи початку ХХ століття із приватних збірок полтавських колекціонерів Євгена Аничина, Олексія Петренка та Олега Денисенка. З-поміж них – оригінальне запрошення до Будинку Івана Котляревського на святкування відкриття пам'ятника, світлини й поштові листівки, на яких зображені портрети письменника, а також пов'язані з ним визначні місця – хата на тлі Успенського собору, могила, пам'ятник, школа його імені тощо. У рамках відкриття виставки презентували репринтне видання книжки Івана Стешенка «Іван Петрович Котляревський, автор української „Енеїди”»

(Полтава : ТОВ «АСМІ», 2013. – 92 с.). Автор проекту Євген Аничин та Олексій Петренко зауважили, що ця монографія вийшла у світ не тільки для пошанування першого нашого класика, але й для ознайомлення широкого загалу з постаттю видатного земляка – громадського, політичного і культурного діяча, письменника, літературознавця, педагога, першого міністра освіти України Івана Стешенка, котрий зробив немалий внесок у вітчизняне котляревськознавство.

Упродовж 1–17 вересня в літературній частині Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського діяла виставка нових надходжень за матеріалами фондової збірки, а в садібі – етнографічна виставка «Українські старожитності» на основі приватної збірки колекціонера Віталія Закладного.

5 вересня у виставковій залі Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського відкрилася Всеукраїнська художня виставка. Свої роботи на ній репрезентували митці з Полтави, Севастополя, Дніпропетровська, Луганська, Запоріжжя, Миргорода.

Із нагоди 100-річчя відкриття пам'ятника першому класикові нової української літератури була заснована дитяча літературна премія імені І. П. Котляревського «Голоси Енеєвих нащадків» за кращий гумористично-сатиричний твір. Її мета – популяризація творчості митця, а також підтримка талановитих школярів, розвиток крайового письменства. 11 вересня біля

пам'ятника Іванові Котляревському відбулася церемонія нагородження лауреатів 2013 року. Вона розпочалася «Молитвою за Україну» Миколи Лисенка на слова Олександра Кониського у виконанні камерного хору «Гілея». Учасників зібрання привітали міський голова Полтави Олександр Мамай, ректор Полтавського національного педагогічного університету, доктор філологічних наук, професор Микола Степаненко. Сцену з «Наталки Полтавки» виконали актори Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя – заслужений артист України Олег Шеремет (Возний), актор Віталій Крапіва (Виборний), солісти театру Надія Карпова (Наталка) та Артур Редько (Петро).

Лауреатами премії «Голоси Енеєвих нащадків» цьогоріч стали Ігор Гудз – учень 5-го класу Полтавської гімназії № 31, Анастасія Черкаська – учениця 10-го класу Полтавської спеціалізованої школи № 29; Яна Гриценко – учениця 7-го класу Полтавської гімназії № 17, перемогла в конкурсі учениця 10-го класу Полтавського спеціалізованого багатoproфільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського Жанна Сіркович.

Увечері в Полтавському академічному обласному українському музично-драматичному театрі імені М. В. Гоголя відбулося вручення Полтавської обласної премії імені І. П. Котляревського. Заснована 2007 року з нагоди відзначення 55-річчя Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського та наближення визначної дати – 250 років від дня народження письменника, вона вже має

свою історію і традиції. Премією нагороджуються жителі області, які своєю професійною та громадською діяльністю сприяють розвитку української літературної мови, театрального мистецтва, української класичної і сучасної музики. Лауреатами обласної премії імені І. П. Котляревського у 2013 році стали: в номінації «Театральна діяльність» – Юрій Попов, народний артист України, провідний артист Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя, та Микола Щокін, ляльковод Полтавського академічного обласного театру ляльок; у номінації «Слово» – Олена Діденко,

На відкритті III Всеукраїнської художньої виставки

художній керівник Кременчуцького міського палацу культури, автор, режисер, сценарист і ведуча культурно-мистецьких заходів; у номінації «Музично-пісенна творчість» – Анатолій Корольов, викладач Лучанської дитячої школи естетичного виховання Лохвицького району; в номінації «Поетичний твір» – Юлія Манойленко (Новоселецька), член Національної спілки письменників України і літоб'єднання імені О. Донченка, науковий співробітник Лубенського краєзнавчого музею, та Ярослава Городницька, заступник директора з навчально-виховної роботи Великобудичанської ЗОШ I–III ступенів Диканського району; в номінації «Сучасна проза» – Костянтин Бобрищев, член Міжнародної асоціації письменників і публіцистів; у номінації «Медіапроект» – авторський колектив документального телевізійного фільму «Усе в тобі» Полтавської ОДТРК «Лтава» про творчість Григорія Сковороди (Людмила Нестуля – автор сценарію і режисер; Наталія Святцева – оператор-постановник; Микола Янко – оператор; Вадим Ануфрієв – інженер відеомонтажу); в номінації «Подія року» – ав-

торський колектив працівників Полтавського краєзнавчого музею за створення виставки «На шляху до ноосфери», присвяченої 150-річчю Володимира Вернадського (Світлана Кигим, заслужений працівник культури України, завідувач науково-дослідного експозиційного відділу природи, Валерій Побоків, художник, завідувач відділу реставрації; Тамара Кондратенко, головний зберігач фондів). Почесною грамотою обласної ради були відзначені номінанти премії – Тарас Худін, Григорій Плиска, Валерій Татаринів, Олена Сімініченко та Ганна Грибан. Вітаючи лауреатів премії, голова Полтавської обласної ради Іван Момот підкреслив значущість їхнього доробку в культурному поступі краю.

12 листопада виповнилося 175 років із дня смерті Івана Котляревського. Уже багато літ працівники та друзі Полтавського літературно-меморіального музею поминають письменника спільною молитвою в храмі, під дзвони якого він народився, чесно жив і упокоївся, щоб досягти безсмертя. Тож 10 листопада у Свято-Успенському кафедральному соборі архієпископ Полтавський і Кременчуцький Федір відслужив літію за царство небесне раба Божого Івана. Також владику освятив хрест, який буде встановлено на могилі письменника.

Майора Котляревського поховали за православним звичаєм, тож перший надгробок, зведений турботами поетового друга й сусіда П. Стебліна-Камінського, вивершувався позо-

Леонід Позен та художник Василь Волков вготували новий пам'ятник – гранітний обеліск, прикрашений бронзовим барельєфом поета в лавровому вінку, а на заокругленій верхівці – невеликий хрест. Утім, 1934 року, в період боротьби з релігією та церквою, монумент зазнав істотних змін: православний хрест із нього зняли і зробили пірамідальну верхівку. Відтак сьогодні відновлення оригінального вигляду цього пам'ятника на могилі видатного краянця видається не тільки доцільним з історико-культурної точки зору, але й виступає виявом християнського милосердя. Такими міркуваннями керувався голова Благодійного товариства Свято-Успенського кафедрального собору Сергій Козлов. З його ініціативи фахівці з Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка виконали креслення хреста і верхньої частини надгробка. Колишні вони будуть встановлені на могилі митця. А доти виготовлений за пожертви членів Благодійного товариства хрест зберігатиметься в храмі, поки не будуть зібрані кошти на виготовлення верхівки пам'ятника. Усі, хто бажає, можуть приєднатися до цієї добродійної справи.

21 листопада в Полтавському літературно-меморіальному музеї письменника відбувся круглий стіл «Полтавський часопростір Івана Котляревського». Предметом розмови філологів, краєзнавців, музейних працівників, учителів-словесників було сучасне осмислення творчості митця в культурному контексті Полтавщини. Котляревськознавчі студії зосереджувалися на трьох тематичних напрямках: «Життя і творчість І. П. Котляревського: нові інтерпретаційні прочитання», «Іван Котляревський та українська культура XIX–XXI cc.» та «І. П. Котляревському присвячується». Так, авторка цього допису розглянула синкретизм стилю Івана Котляревського як тенденцію перехідної доби національного письменства від риторизму до поезики художньої модальності; к. філол. н., доцент, завідувач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Віра Мелешко прокоментувала особливості

Могила І. П. Котляревського (сучасний вигляд)

лоченим хрестом. Улітку 1900 року на кошти Полтавського губернського земства скульптор

наукового прочитання творчості автора «Енеїди» Іваном Стешенком. Полтавські музейники поділилися унікальним краєзнавчим фактажем

про добу Івана Котляревського та пов'язані з ним пам'ятні події. Зокрема, провідний науковий співробітник Полтавського літературно-меморіального музею В. Г. Короленка Людмила Ольховська прокоментувала статтю Володимира Короленка «Котляревський і Мазепа»; провідний науковий співробітник Полтавського

літературно-меморіального музею Панаса Мирного Вікторія Пащенко висвітлила маловідомі факти про участь полтавських письменників і громадських діячів у відкритті пам'ятника Іванові Котляревському; заступник директора з наукової роботи Полтавського художнього музею (Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка Світлана Боцарова акцентувала увагу на значенні Всеукраїнських художніх виставок 1903, 2003, 2013 років у розвитку українського образотворчого мистецтва; заступник директора з наукової роботи Державного історико-культурного заповідника «Поле Полтавської битви» Людмила Шендрик представила сучасну інтерпретацію постаті Василя

Капніста як сучасника Івана Котляревського. На основі ретельної архівної роботи історик і краєзнавець Юрій Гужва репрезентував постать маловідомого полтавського дослідника генеалогії роду Котляревських Віктора Мигалія. Людмила Власенко (учений секретар Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського) перелічила котляревськознавчі студії, представлені в депозитарії бібліотеки, і запросила вчених до його поповнення. Директор Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації, к. і. н. Олександр Супруненко ознайомив присутніх з археологічними знахідками кінця XVIII – першої третини XIX ст. у Полтаві. Учениця Полтавського міського багатопрофільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського Анна Безкоровайна виступила з інформацією про пам'ятники письменників у світі. Завідувач експозиційного науково-дослідного відділу історії пізнього середньовіччя та нової історії Полтавського краєзнавчого музею Ганна Барська схарактеризувала особливості організації та втілення в життя міжмузейного виставкового проекту «Історія однієї фотографії». Наукові співробіт-

ники Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського поділилися дослідженнями в царині котляревськознавства. Так, відомостями про останній рік життя письменника поділилася провідний науковий співробітник Євгенія Стороха, про неопубліковані матеріали з його архіву розповіла науковий співробітник

Лариса Лобінцева, деталі відкриття пам'ятника в Полтаві висвітлила старший науковий співробітник Валентина Скриль. Тож можна з певністю сказати, що круглий стіл не тільки згуртував фахівців різних галузей довкола проблеми сучасної інтерпретації творчості митця, але й відродив *традицію Котляревських читань* як цікавої й ефективної форми наукового спілкування.

Його ім'я для нас, полтавців, – не абстрактна, «пройдена» завдяки шкільній хрестоматії сторінка вітчизняного красного письменства, а органічна, близька, зрозуміла, рідна постать. Ми не звемо його Учителем, хоч і знаємо, що він такі місієно врятував українців від культурної німоти, торував шлях суто естетичним чинникам у літературі. Ми просто йдемо – за ним і до нього: мандруємо в дім його душі на Івановій горі, у буянні квіту і зела, у хаті й криниці, у соборних дзвонах шукаючи природності й вічності; мудруємо й мислимо в його, більше ніж піввіку невіддільному від нього ошатному будинку – Полтавському літературно-меморіальному музеї І. П. Котляревського; журимося разом із калиною на його могилі; вдивляємося в його бронзове обличчя і пишаємося славними співвітчизниками, котрі «добре, мужнє, сміливе діло вчинили», спорудивши перший у світі пам'ятник своєму першому класикові.

Література

1. Вайль П. Гений места / П. Вайль. – М. : «АСТ», 2012. – 448 с.
2. Зеров М. Українське письменство / Зеров М.; упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 1300 с.
3. Орлова Л. Через сто літ він дивиться на нас / Л. Орлова, А. Тюнін // Рідний край. Науковий, публіцистичний, художньо-літературний альманах. – 2003. – № 2 (9). – С.147-148.
4. Ротач П. Іван Котляревський у листуванні / П. Ротач. – Опішне : Видавництво Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному «Українське народознавство», 1994. – 312 с.

